Մտակեցվածքի կառուցվածքային պատկերն ըստ զարգացման փուլերի

Հարությունյան Անի

Հանգուցային բառեր. *գոյաձևում, պարզունակ, հավաքական պատկերացումներ, մտային ընդունիչներ, քաղաքակիրթ, ավանդապաշտական հասարակական մոդելներ*

Ժամանակին դեռևս անտիկ փիլիսոփա Արիստոտելը, իսկ հետագայում նաև Օ.Կոնտն էր պնդում, որ մարդու ու մարդկության երկսայրության մեջ շեշտադրումը պետք կատարել մարդկության միջոցով՝ մարդուն հետազոտելու եղանակի օգտագործմամբ, այլ ոչ թե հակառակը: Բանական էակի՝ որպես այդպիսին կերտվելու գործընթացում օտարի դերակատարման դրույթը կարելի է հանդիպել նաև Ա.Ֆերգյուսոնի մոտ, երբ ամեն մի մարդու պատմության մասին խոսելիս նա դրա գոյաձևումը նկարագրում էր լոկ որպես մտքերի հոսքի ու հույզերի այնպիսի դրսևորում, որոնց նկատմամբ նա անձնային տիրապետում էր ձեռք բերում իր տոհմի/ցեղի հետ հարաբերմամբ պայմանավորված, և ըստ այդմ, «այդ թեմային վերաբերող յուրաքանչյուր հետազոտություն [այս.՝ մարդու պատմությունը, հեղ.] պետք է իրականացնել ամբողջապես վերցված հասարակությունների և ոչ թե հատուկ անձերի միջոցով» [6, 34]: Այս մեջբերմամբ վեր է հանվում մարդու էվոլյուցիոն գործընթացում մտածական ունակությունների կուտակողականության հաստատունը ու դրա ձևավորման, կիրառման հնարավոր ձևերը:

Անհատի մտակեցվածքի[1] զարգացման էությունը բացահայտելուն ուղղված են եղել շատ մտածողների տեսական ու գործնական հետազոտություններ, որոնց մի մասի պարագայում ակնհայտ տարաբաժան է անցկացվում քաղաքակրթության ներկայացուցիչ

[1] Նշյալ եզրը սահմանվում է՝ որպես «անհատի կողմից աշխարհը որոշակի կերպ ընկալելուն ծառայող նախատրամադրվածությունների ու մտադրությունների ամբողջություն». տե՛ս Новая философская энциклопедия: в 4 т. М., 2001, Т. 2, էջ 525:

այժմեական մարդու ու պարզունակ մարդու միջև՝ փորձելով հասկանալ, արդյոք իրենց միջև կան մտակեցվածքային տարբերություններ, թե ոչ, և եթե կան, արդյոք դրանց բնույթը քանակական է, թե որակական։ Ոչ նույնական մեկնություն է երբեմն տրվում նաև անհատական ու հավաքական (կոլեկտիվ) մտակեցվածքներին։ Իմացաբանական մեկնակետից թեմատիկ ուսումնասիրությունները, պետք է նկատել, բավականին շփոթեցնող են։ Փիլիսոփաները, մշակութաբանները մտորել են. արդյոք մտակեցվածքը անփոփոխ էություն է, թե այն այլազան է նախորդ դարերում ապրված մարդու մտակեցվածքից։ Ինչպիսի՞ն է այսօրվա մարդու մտակեցվածքը, և ինչո՞ւ է այդպիսին ու արդյոք այն նույնական չէ պարզունակ մարդու մտակեցվածքի հետ։ Նմանօրինակ հարցադրումների սպառման միջոցին կիրառվել են, գլխավորապես, չորս տերմին՝ «պարզունակ կամ պրիմիտիվ», «անհատական», «հավաքական կամ կոլեկտիվ», «ժամանակակից կամ քաղաքակիրթ»։ Ելնելով ձևական տրամաբանությունից հայտնի դասային/սեռային բաժանման սկզբունքից ու մեր առջև դրված խնդրից առ մտակեցվածի զարգացման փուլերի վերլուծություն՝ հարաբերակցումը հարկավոր է կառուցարկել մտակեցվածքի «պարզունակ – ժամանակակից» ու «անհատական – հավաքական» զույգերով։ Ինչպես կնկատվի ստորև, պրիմիտիվ տեսակն իր «փրկության օղակը» հաճախ տեսնում է հավաքական մտակեցվածքի ծավալում և հակառակը, իսկ անհատականը՝ զարգացման երկրորդ փուլում՝ քաղաքակիրթ մտակեցվածքում[2]։

Յուրաքանչյուր անհատ, անցնելով իր կենսաբանական տեսակով պատճառավորված, սոցիալականացման ու շրջակա միջա-

[2] Այլ կերպ ասած, եթե ճշմարիտ է կարծել, որ «ժամանակակից»-ը մտակեցվածքի զարգացման փուլ է, ստացվում է, որ այն պարունակում է մեկ կառուցվածքային մակարդակ, այն է՝ անհատական։ Եվ համապատասխանաբար, եթե ճշմարիտ է կարծել, որ պարզունակն էլ է զարգացման փուլ՝ այսինքն առաջինը, ստացվեց, որ դա իր մեջ տեղավորում է կառուցվածքային մակարդակներից երկրոդը՝ հավաքականը։

վայրի հետ ու դրա մեջ ձուլման գործընթաց, դառնում է պարտադրված ժառանգության կրողը, որն իրենից այլևս անբաժան է: Չծայրահեղացնելով անձի «անզօրության» դրվագը՝ իր լինելիության դարափուլի և սոցիալական իրականության ամբողջական արտատպման մոդելում՝ պետք է զուգահեռաբար ընդգծել, որ անձնավորության ինքնատիպ, ոչ կախյալ, արարչագործական սկզբունքը չի իրականացվել ու չի էլ կարող երբևէ պատկերանելի դառնալ պատմական ու սոցիալական համատեքստից կտրված: Մարդը ազդվում է դրանցից, ու այդ ազդեցությունը առաջին հերթին իր հետքն է դնում մտակեցվածքի վրա:

Պարզունակ մտակեցվածքի քննության նախերգանքը հնչում է տոհմացեղային, նախնադարյան հասարակարգից, երբ թվում է, թե գոյության պահպանության միակ եղանակը համակեցության մեջ ու դրա հետ ապրելն էր: Համատարած համաստվածության պայմաններում, երբ առկա էր իրականի ու թվացյալի, հասանելի ու անհասանելի աշխարհի, նյութական ու ոչ նյութական ոլորտների չտարբերակվածություն, միակ հնարավորն էր համարվում այն, ինչ տրված է, ուղղակիորեն կա: Սա գուցե ոչ այլ ինչ է, քան մարդու ու շրջակայքի անմիջական հարաբերակցվածության տարր, մի երևույթ, որի միակ իրական լինելը պրիմիտիվ մտակեցվածքով մարդկանց համար այնքան արմատացած է եղել, որ իրենց ապրելու հավաստումն են տեսել հանրույթի ու արտաքին միջավայրի հետ ամբողջական ձուլման մեջ: Խոսքն այստեղ ոչ այնքան կամ ոչ միայն ցեղի «առաջնորդի» վարքի ամբողջական կրկնօրինակումն է կամ կուրորեն դրան հետևելը, այլ հատկապես հույզերի գերակայության նկատմամբ նրանց աներկբա, սառնասիրտ հնազանդությունը, «ընդհանուր սկզբի» հետ միասնական դառնալու տենչը [2, 28]: Սոցիալական հարթակում պարզունակ մտակեցվածքով մարդն ինքնիրացումն ընկալում էր՝ առաջին հերթին իր հանրույթին պատկան լինելով: Իսկ պատկանելությունը դրսևորվում էր իռացիոնալ ապրումների և տարբեր զգացմունքների ուղղակի և անվերապահ կրմամբ, փոխանցմամբ ու աքսիոմատիկ ընդունմամբ:

Մերօրյա պատկերացումներով պարզունակ մտակեցվածք ունեցող մարդը գտնվում էր դիցական աշխարհում, որն էլ մարդու մտածողությանը հաղորդում էր հավաքական ծագումնաբանության դրոշմ։ Իր տեսլականում ամենևին կարիք չկար բացատրություն տալ, թե ինչ է պատահում առօրյայում, ինչու է մարդը վախենում ինքն իր ստվերից։ Անգամ բնության երևույթների հաջորդականության քննարկումն էր ըմբռնվում անխոս. եթե դա կատարվում էր, ուրեմն այդպես էր պետք։ Այս միանշանակ պատճառականության սկզբունքը, որի դրսևորման շրջանակները, ըստ էության, ընդգրկում են գրեթե երկու հազարամյակ, բոլոր հնարավոր եղանակներով զրկում է պարզունակ մտակեցվածքը տրամաբանությունից ու դրան բնորոշ օրենքների նկատմամբ հետևողականությունից։ Համակեցության կազմակերպման հարցում բնության օրենքներն ու մարդու կենսաբանական բնութագրիչներն օժտված էին անհավանական գերակա ուժով, երբ «մարդը կարող է ծնվել ժայռից, քարերը կարող են խոսել, կրակը կարող է չբոցկլտալ, մահացած մարդիկ կարող են ողջ լինել և այլն» [2, 363]։

Պարզունակ ու ժամանակակից մտակեցվածքների մասին վերլուծության մեջ անհամատեղելիություն կարող է առաջանալ այն դեպքում, երբ առաջինը համարվի հետամնաց, իսկ երկրորդը՝ քաղաքակիրթ։ Եթե դրանք քննվեն անհամաչափ երկու հարթակների՝ միմյանց հետ բախման պարագայում, ապա այդպես էլ կստացվի։ Հենց «մտակեցվածք» եզրը, որը նախընտրում էր օգտագործել Լ.Բրուլը, ու դրա «պարզունակ կամ պրիմիտիվ» որոշիչը հավաքական պատկերացումների միջոցով ներթափանցող քննության ենթարկելիս այն համեմատվում է ու ըստ արդյունքի՝ նաև հակադրում ոչ թե քաղաքակիրթ մարդու հավաքական, այսինքն՝ արդեն տեղին է նշել, սոցիալական պատկերացումների հետ, այլ աշխարհի յուրացման գիտական ասպարեզի հետ։ Ու դրա համատեքստում արձանագրվում է պրիմիտիվ ու ժամանակակից մտակեցվածքների միջև առկա արմատական տարբերությունը ու միմյանց հետ որևէ կերպ կապակից չլինելը։ Տրամաբանական հա-

կասականության անորսալիության դրույթը ևս տիպական կարող ենք համարել հավաքական պատկերացումներով ապրող մարդկանց համար: Ֆիզիկական ու մտային հեռազգացության՝ տելեպատիայի[3] որակավորումը, արթուն ու քնատ հոգեկան վիճակների համահավասար իրական լինելը կարող ենք համարել դրա վառ օրինակները: Առհասարակ ցանկացած իրի ու երևույթի մեջ նախնադարյան մարդիկ մտովի ներառում են անբացատրելի, թաքուն «խայծ» պարունակող տարրեր, բայց ոչ թե համարելով դրանք իմացությանը ենթակա մարտահրավերներ, այլ չիմացության շղարշի բնականոն մասնիկներ:

Մտակեցվածքի էվոլյուցիայի առաջին էտապում «երևույթ ու էություն» երկբևեռությունը՝ որպես դիալեկտիկայի դասական զույգ կատեգորիաներից մեկը[4], առկա չէ իր գոյության հիմնավորվածության բացակայության պատճառով: Պարզունակ միտք ունեցող մարդը դրանց միջև չի տեսնում իրարամերժություն, ընդհակառակը, դրանք կա՛մ սերտորեն կապված են միմյանց հետ, կա՛մ այնքան մոտ են, որ նույնացվում են:

Առաջին հայացքից հուզականության կամ իռացիոնալիզմի դիրքերից օբյեկտիվ իրականության (որն այդքան էլ իրենց համար օբյեկտիվ չէր, քանի որ մարդն ինքը ճանաչող սուբյեկտ չէր), կամ այլ կերպ ասած, շրջակայքի հետ հարաբերակցվածության բովանդակությունը համընկնումներ ունի «կոլեկտիվ անգիտակցական»

---

[3] Առաջին անգամ բառը շրջանառության մեջ է դրվել 1882 թվականին Ֆրեդերիկ Մայերսի կողմից:

[4] Փիլիսոփայության մեջ այս կատեգորիալ զույգը պետք է ըմբռնել որպես ուսումնասիրվող օբյեկտի յուրացման հարաբերական խորքայնության մակարդակներ: Առաջին դեպքում դա արտաքին կողմն է, տեսանելին, իսկ երկրորդի դեպքում՝ տվյալ առարկայի ներքին հատկանիշները. այս զույգի մասին խոսել են անտիկ շրջանում Դեմոկրիտեսը, Պլատոնը, առավել բանական բացատրության հեղինակն Արիստոտելն է (Aristotle Categories in Aristotle's Categories and De Interpretatione (tr. Ackrill J.L. Clarendon Press, Oxford, 1963) Ch. 4), իսկ Նոր ժամանակներում՝ Գ.Հեգելը ու Կ.Մարքսը:

բառակապակցության բովանդակության հետ։ Եվ ըստ ամենայնի այն կարող է տեղի ունենալ, եթե մենք ուշադրություն դարձնենք Կ.Յունգի և ոչ թե Զ.Ֆրեյդի կողմից գիտական հարթակ մուտքագրված ու դրան իմաստ հաղորդած «անգիտակցական» բառի իմացական կողմին։ Հոգեվերլուծության հիմնադրի տեսության մեջ այն որևէ կերպ չի բացատրում հասարակության նախնական մոդելների (համակեցությունների, տոհմերի, ցեղերի) շրջանում ներբեռնված նորմերին ու սկզբունքներին մարդու անվերապահ հավատարմությունը, այլ հակառակը, այս եզրն ամենուր ընդգծում էր անհատականի և ոչ թե խմբայինի ունեցած վճռական դերն ու նշանակությունը՝ արձանագրելով անգամ խմբայինից ամեն տեսակի «փախուստ»։ Իսկ յունգյան կոլեկտիվ անգիտակացկանն առասպելական կամ արքետիպերի պարունակմամբ այլաբանորեն մեզ հուշում է բոլոր ժամանակշրջաններում ապրող մարդու մտակեցվածքում առկա դիցականի տարրի մասին, որը, ինչպես գիտենք, զուրկ չէ տրամաբանական բնույթի ընդհանրացումներ ու վերլուծություններ կատարելու ներուժից [3, 171]։ Կոլեկտիվ անգիտակցականն ըմբռնելով որպես հուզական տարր ամփոփող մտակեցվածքի մաս՝ մենք մոտենում ենք «պարզունակ ու ժամանակակից մարդու մտահայեցողական կառուցվածքներում ստորադասի ու գերակայի փոխառնչություն» բացակայության դրույթին։ Որպես ևս մեկ ապացույց՝ հիշատարկում է երկու մտակեցվածքներին բնորոշ բնական լեզուն՝ անվանելով այն առասպելի տեսակ, տեղեկատվության պահպանման, փոխանցման ամենակատարելագործված միջոց։ Չնկատելով դրանցում որակական տարբերություններ՝ ինքն առավել էական է համարում ուշադրությունը բևեռել անձի՝ որպես համակարգի կառուցվածքաբանական լինելության ու հարաբերությունների քառասային համախմբության վրա [4, 245-250]։ Մտակեցվածքի որակական բնույթի կայուն ստատիկ կեցվածքը, հավանաբար, նախա- ու քաղաքակրթական երկու կաղապարների մեջ ներկայացել է լոկ դրսևորման ձևի փոփոխմամբ։ Փաստորեն, արդարամտորեն հարկ է փաստել, որ Լևի Ստրոսն արմատապես

շրջում է բրուլյան մոտեցումը՝ խնդրի առարկայի մասին։ Եթե իր համար պրիմիտիվ մտակեցվածքը փոփոխման չի ենթարկվել, ապա Բրուլի համար այն ոչ միայն կրել է փոփոխություններ, այլև առաջ է բերել մտակեցվածքի գոյության գոյաբանական հակասական ակունքներ՝ մի դեպքում զգայականություն, իսկ մյուս դեպքում՝ ռացիոնալություն։

Ժամանակակից մարդու մտակեցվածքում նկատելի է զգացմունքային դաշտի երկիմաստություն, որի եղելության դերը մտակեցվածքի առաջացմանը բացատրություն տալն է։ Մի դեպքում հուզականությունը միավորում է մարդկանց, դառնում նրանց միջև կապող օղակ, իսկ մյուս դեպքում այն մեր նախորդ սերունդներից ժառանգորդության սկզբունքով փոխանցվածն է։ Այս կապակցությամբ Լ.Ֆևրը այլբանորեն նշում է. «որքան գտածոներ կարող է հայտնաբերել մարդկային մտքերի հնագիտությունը բառերի փոփոխման այն հաջորդականության մեջ, որը մեր գիտակցության նախադրյալն է... Մահացածները դեռևս պահպանում են իշխանությունը մեզ՝ այսօրեականներիս վրա» [5, 44]։ Պահպանվում է, ըստ էության, մեր նախնիների նախապատվելի բաղձանքն առ «պապերը իրենց թոռներին այնպիսի ապագա են ցանկանում, ինչպիսին իրենց անցյալն էր» [1, 31]։

Պրիմիտիվ մտակեցվածքն ինքնուրույնությունից զուրկ, համակեցության տեսլականը լիարժեքորեն կիսող, իրադարձություններին միասեռ հայացք նետող դիցական աշխարհայացքի նախատիպ է։ Եվ այն այդպես էլ չէր գրանցի առաջընթաց, եթե մարդուն չսկսեր հետաքրքրել իր անձը։ Ինքնաճանաչման առաջքաշմամբ կարևոր է դառնում նաև անկախ, չթելադրված օրենքների, սկզբունքների լուսաբանում՝ իրենից դուրս գտնվող ու իր լինելով չպայմանավորված իրականության վերաբերյալ։

Վերլուծության այս հատվածի համար ամփոփիչ դրույթները հետևյալն են.

▪ Մտակեցվածքի զարգացման փուլերից առաջինն իր առջև չի դրել շրջապատող աշխարհի բացահայտման, կառուցվածքային

շերտավորման խնդիր, իսկ ահա այսօր դժվար է գտնել մի բանական էակի, որ չփորձի գոնե մեկ անգամ օբյեկտիվ իրականության այս կամ այն կողմի քննադատ հայացք նետելուց կամ իր լինելը շրջակա աշխարհի հետ ու առավել ևս սոցիումի այս կամ այն խմբի գոյության հետ պատճառավորել:

▪ Պարզունակ մտակեցվածքը զգայուն չէ փորձի կուտակման նկատմամբ, ինչը չի կարելի ասել ժամանակակից կամ քաղաքակիրթ մտակեցվածքի մասին: Քանի որ չի եղել սուբյեկտի, այս՝ մարդու կողմից օբյեկտի ուսումնասիրման անհրաժեշտություն, ինչը ոչ քաղաքակիրթ մարդկանց մտածողության մեջ խառնաշփոթի առաջացման գլխավոր պատճառն է, կարիք չի եղել նաև հասկանալու, արդյոք պետք չէ ամբարել մարդու «ներանձնայինից» դուրս եղածի մասին տեղեկատվություն կամ գիտելիք՝ այն քննության ենթարկելու նկատառումներով: Մտակեցվածքի ոլորտում թե՛ նախնադարյան, թե՛ ժամանակակից մարդու մոտ առկա է կոլեկտիվ անգիտակցական (առասպելական մտածողության դրսևորումներ կամ արքետիպեր):

▪ Նախնադարյան մարդու «պարզունակ» մտակեցվածքը չունի տրամաբանական ընդհանրացումներ իրականացնելու շնորհք, իսկ ներկայում ապրող էակի մտակեցվածքն օժտված է դրանով:

Իսկ ի՞նչ տեղի կունենա, երբ մտակեցվածքը ստանձնի ոչ թե օբյեկտի, այլ սուբյեկտի դեր: Ի՞նչ կարող է բացահայտվել, եթե փորձենք հասարակության կայացումը մեկնաբանել մտակեցվածքի միջոցով: Նույն զգացմունքների ու դրանց համատատասխան վարքագծի մոդելների ամբողջական կրկնությունը, ըստ Ա.Վալլոնի, ձևավորում են ինքնակազմակերպման ու ինքնակարգավորման մի սխեմա, որի բնույթը սոցիալականն է. «հույզերը վարակիչ են» [5, 111]: Հեղինակավոր ազգագրագետների ու մշակութաբանների կատարած ուսումնասիրություններն իսկապես փաստում են, որ նախնադարյան համայնապատկերում տարբեր ծեսերի, արարողակարգերի իկատարածման ու ավանդույթների պահպանման ընթացքը ցուցադրում է դիմախաղի, կեցվածքի ու քայլքի միջոցով

նույնական զգացումների ու հոգեկան ապրումների առաջացման խորհուրդը։ Այս իմաստով զգալն ու մտածելը համարվում են համանման երևույթներ։ Ըստ այսմ, կոնկրետ իրավիճակում հանրույթի անդամների հուզական նույնականացման առաջանցիկության միտմամբ ձևակերտվում է կենսունակ երևույթների նկատմամբ արձագանքման ու վարվելակերպի սկզբունքների, վերաբերմունքի նախագիծ, որն էլ դարեդար պահպանում է իր կենսահիմաստային նշանակությունը մարդկության պատմության մեջ սերունդների հերթափոխում ունեցած իր կայուն տեղի շնորհիվ։

Տարբեր դարաշրջաններում ապրող մարդու մտակեցվածքների փոխադարձ ազդեցության հանգամանքի լուսաբանման մեջ վերհանելով տարբեր պատճառներ, այնուամենայնիվ, պետք է ընդունել հետևյալը թե՛ պարզունակ, թե՛ քաղաքակիրթ մարդու մտակեցվածքում վճռաբեկ է տարածաժամանակային համատեքստը հասարակական այն միջավայրի հետ միասին, որում նա ապրում է։ Իսկ թե որքանով է գոյաբանորեն մարդու մտակեցվածքը «միջնորդավորված», հիրավի, հարաբերականորեն պայմանավորված է նրա արքետիպային անցյալով։

Հիրավի, մենք չենք կարող չընդունել այս երկու մտակեցվածքների միջև զգալի տարազանության նկատառումը, քանզի դրանցից յուրաքանչյուրն, ի բնէ, կապ ունի իր հասարակական սերուցքի հետ։ Ավանդապաշտական հասարակական մոդելներում կենսաշխարհի բնույթն է ծառայության մատուցումը, և ըստ դրա՝ անձը պարտավոր է իր մտակեցվածքի տեսական ու գործառական շարժառիթները ազուցավորել ուրիշին, ով էլ իր հերթին է ենթակա այլոց կողմից մուտքագրված կանոնների օգտագործման ազդանշանի կրման պարտադրությանը։ Ի հեճուկս դրան՝ ազատականության դրոշմանիշ ունեցող հասարակության լեյտմոտիվն է «զվարճանալը, սպառելն ու հաճույք ստանալը, և այստեղ կեցության «ինչպիսին» լինելը կանխորոշված է «կարող ես ինքդ ընտրել» պարզ ու միևնույն ժամանակ պատասխանատվության բեռի փոխանցման տեսակետից բարդ, ծանրաքաշ հռետորաբանությամբ։

Ընդ որում՝ ի նկատի է առնվում հասցեատիրոջ մտահայեցողության զարկման թե՛ մետաֆիզիկական, թե՛ բարոյական և թե՛ սոցիալական ասպանդակները։ Եվ այսպիսով, այժմեական մտակեցվածքի կերտման հորձանուտը ներգրավում է ինքնաստեղծ իրողություններ ու գործիքակազմ և ոչ ամենևին անցյալահաճո ծաղկաքաղով ամփոփ կաղապար։

Երիցս ասվում է, թե արդիականության բազմաժանր պահանջներին համապատասխան մտային ընդունիչներ գտնելն ու դրանք գործարկելը որևէ բարդություն չի ենթադրում, քանի որ այսօր մենք ապրում ենք հարմարավետության, տեղեկատվական հասանելիության ու անգամ դրա ամենուր հետապնդման պայմաններում։ Բայց այսօրվա մարդու մտակեցվածքի ուսապարկը քանիցս ծանր է իր հետնորդների կրած բեռից։ Ինտելեկտուալ ցանցի հյուսման համար մեզ պետք է բովանդակային լցոնում ու արտահայտման գործիքներ։ Առաջինը, որը մտակեցվածքն է, մարդու ծնվելուն պես, նրան է հրամցնում գիտակցությանը ոչ հոժարակամորեն «բաժին հասած» նախաբնիկ մասնիկներ։ Իսկ հանրային կյանքի կազմակերպումն առանց գաղափարախոսության նախահենքի, որպիսին օբյեկտիվորեն գոյություն ունեցող այս չափումն է, դեռևս ոչ մի մտավորական ձևագոյացման փորձ չի կատարել։

Ըստ ամենայնի, մտակեցվածքի լինելությունը չի կարող պահպանվել, եթե մենք նրան զրկենք հեռանկարում «ինչպիսին պետք է լինի» բարոյագիտական հարցադրման առկախումից։ Բայց կենսահաստատ է նաև այն, որ կյանքի ճարտարակերտման և կազմավորման յուրաքանչյուր նախաձեռնություն անպայմանորեն ունենում է մետաֆիզիկական կոդ, որի գերակա իմաստը տվյալ ժամանակափուլում համակեցության ներսում մարդ բանականի ընկալման, ապրմանու հասկացման համայնապատկերի ուրվագծումն է, այն կողմնորոշման հաջորդականությունը, որը մեկնարկային է գործառական վարքագծի կանխորոշման համար։

Պարզունակ մտակեցվածքի ենթարկվածության ախտանիշն ինքնակործան ուժով այլևս չկա։ Իր պարկուճում թերատ այդ նա-

խամտածվածությանն ի հակընդդեմ՝ խոչընդոտներն այսօր ենթակա են վերացման և ոչ թե անտեսման, պարզապես տրվածն առանց ընտրության՝ դատապարտված ըմբոստության ու ընդվզման, դոգմատիկ հավատն առանց անձնօգուտ շահի՝ հիմնահատակ քայքայման և կազմալուծման: Ահա այսպիսին է ժամանակակից մտակեցվածքի թելադրանքը. այն համահունչ է խելացնոր սլացքին, որի անունն է «հետմարդկային ապագա»[7, 129]:

Գրականություն

1. Հարությունյան Է. Ա. Մարդկային կեցության այլակերպումները/Հարությունյան Է. Ա.: Եր., ԵՊՀ հրատ., 2018, 188 էջ:
2. Бруль Л., Сверхъестественное в первобытном мышлении. — М., Педагогика-Пресс, 1994, 608 с.
3. Клод Леви-Стросс, Первобытное мышление / Пер., вступ. ст. и прим. А. Б. Островского. М., Республика, 1994, 384 с.
4. Клод Леви-Стросс, Структурная антропология/ Пер. с франц. под ред. и прим. Вяч. Вс. Иванова, М., 1985, 536 с.
5. Февр Л., Бои за историю, Изд-во Наука, М., 1991, 635 с.
6. Фергюсон А. Опыт истории гражданского общества/Пер. с англ. под ред. М.А.Абрамова., М., 2000, 392 с.
7. Фукуяма Ф., Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции/ Пер. с англ. М.Б. Левина, М., Изд-во Люкс, 2004, 188 с.

Структурный образ ментальности согласно этапам ее развития

Арутюнян Ани

Резюме

Ключевые слова: *существование, первобытный, коллективные представления, ментальные рецепторы, цивилизованный, традиционные социальные модели.*

В статье рассматриваются две содержательные характеристики ментальности, сформировавшиеся вследствие своего эволюционного развития. Говоря о сущности первой из них, а именно первобытной или примитивной ментальности, нужно заметить, что она осуществлялась в рамках принятой модели человеческой жизни. В период доисторического существования человечества индивид считался живым только в том случае, если он своим поведением, разумом и чувствами был полностью ассимилирован с сообществом. При таком мышлении человек не придавал важности накоплению своего личностного опыта и знаний, поскольку он не осознавал своего собственного бытия без других. В отличие от примитивного типа, ментальность современного человека моделируется с точки зрения стандартов, предложенных ему в современных условиях глобализации. Если в прошлом община считалась ответственной за плоды мышления человека и последствия его самоактуализации, то сегодня, человек является героем всего того, что он сделал сам. Сейчас человек строит свой разум не по содержанию, значению или даже социальной целостности, а по тенденции развлечения, потребления и получения материального наслаждения, которое, по сути, имеет отношение только к этому человеку и следовательно, является преходящим.

В конечном итоге сравнительный анализ этих типов ментальности также выявляет логику ролей чувствования и разума и, что наиболее важно, их взаимозависимости как исторического доказательства обоюдного существования.

The Structural Scheme of Mentality According to Its Evolutionary Stages

Harutyunyan Ani

Summary

Key words: *existence, primitive, collective representations, mental receptors, civil, traditional social models*

The article discusses two substantial characteristics of mentality, which formed as a result of its evolutionary development. The first one, namely, primitive mentality, was performed within the framework of the accepted model of human life. In that prehistoric period of mankind, an individual was considered living only if he was assimilated with the community by his behaviour, mind and feelings. With such thinking, a person didn't give a rush for the accumulation of experience and knowledge, since he didn't realize own being without others. Unlike that, the mentality of modern man is modelled from standards proposed to him in actual conditions of globalization. If in past the community was considered responsible for the human thought outcome and consequences of its self-realization, today a person is the hero of everything that he did himself. Now he thinks not on content, value or even social integrity, but the trend of entertainment, consumption, and receipt of material pleasure, which relates only to him and, therefore, is transient.

After all, this comparative analysis reveals the logic of roles of sensation and reason and, most importantly, that interdependence as historical evidence of mutual existence.

Ներկայացվել է 08.10.2019 թ.
Գրախոսվել է 21.10.2019 թ.
Ընդունվել է տպագրության 12.11.2019 թ.